

S. P. N.
DISSERTATIO GRADUALIS;

De

PROVIDENTIA DEI

CIRCA

EXSTRUCTIONEM TEMPLO-
RUM SVIO-GOTHICORUM
ADMODUM CONSPICUA,

CUJUS PARTEM POSTERIOREM,

Consensu Ampliff. Fac. Phil. in Reg. ad Auram Academia,

PRÆSIDE,

MAG. JOHANNES
BILMARK,

HIST. & PHIL. PRACT. PROF. REG. & ORD.

Publico examini submittit

STIPENDIARIUS REGIUS,

CAROLUS FRID. BRUNBERG,

Sudermannia - Svecus.

In AUDIT. MAJ. Die XVII. Decembris MDCCLXV.

Horis Ante Meridiem Solitis.

A B O Æ

Impressit JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL,

ENKE-FRU CAMERERSKAN,

VÄLBORNA

FRU ANNA ELISABETH
WESSMAN,
Född TAUBE,

MIN HÖGGUNSTIGA GYNNARINNA.

The många och besynnerliga välgjeringar jag i
VÄLBORNA FRU CAMERERSKANS Heder-
vårdaste Hus åtnjutit, öfverväga vida then tjänst, jag
på så kortt tid, kunnat göra VÄLBORNA FRU CA-
MERERSKAN, vid Thefs Enda för dygd och flit i
Bokvett älskvärda Sons undervisning. Tacksamhet
och årkänsla blifva således endaste veder ällningen.
Til bevis hvaraf, jag har åran at upofra VÄLBORNA
FRU CAMERERSKAN thessa få blad, som utgöra *Se-
nare Delen* af mitt *Academiska arbete*, och handla om
*Allmagtens milda Försyn vid våra Kyrkors upbyggande i
Svea och Götta Riken.* Min innerliga bön är och skal
blifva, at samma allseende Nådes Öga städse må vara
vakande öfver VÄLBORNA FRU CAMERERSKAN,
med samteliga Thefs Kära och Förnäma Anhöriga.

Innesluter mig uti vänlig grace, och förblifver
med djup vördnad

VÄLBORNA FRU CAMERERSKANS

Ödmjukaste Tjenare
CARL F. BRUNBERG.

Quæ in parte priori opellæ nostræ attulimus argumenta Providentiæ Divinæ circa exstructionem Templorum Sivo-Gothicorum admodum conspicuæ, generalia solummodo fuerunt, quæ licet sua, uti opinamur, sese commendent evidentiâ, officii tamen ratio adhuc postulat, ut specialibus exemplis, quippe quæ & libenter leguntur & firmiter persuadent, sententiam nostram confirmemus. Ita ad stadium pervenimus, in quo decurrendo quisque pietatis amans non absque singulari voluptate occuparetur, nisi expetitæ veritatis facullæ rarius cernerentur, ac densæ tenebræ, quibus ultimæ rerum origines plerumque involvuntur, progressum in isthoc campo vehementer impedirent. Non vanam nec intempestivam nostram querelam esse, quilibet experietur, qui nostra premere vestigia, aut opus hoc provehere sategerit. Annales enim Ecclesiasticos, quibus gaudemus, consignarunt Monachi, homines minus curiosi, qui res suas se præclare egisse existimarunt, dum breviam quædam atque mutila diaria posteris relinquerent, non tam rerum gestarum, quam potius otiosæ & obscuræ illorum vitæ luculentos indices. Facilem igitur nobis pollicemur veniam, si telam dissertationis nostræ, habita tam inopiæ monumentorum, quam tenuium facultatum nostrarum ratione, iusto bre-

viorem faciamus, nec tam plenam Historiam, quam specilegium valde succinctum nunc exhibeamus.

§. II.

Populos, qui ad septentrionalem plagam primi accesserunt, loca amœna nec non ubertate atque rerum necessariorum copia insignia, quoties talia offendere potuerunt, selegisse, sedesque in illis sibi constituisse, nemo, nisi humanam forte indolem, felicitatis atque tranquillitatis avidam, ignoraverit, facile negabit. Cum itaque littora lacus *Maleri* gratissima habitacula Majoribus nostris, peregre profectis, monstrarent; verisimile est, eadem incolis non diu fuisse destituta. Hinc quoque factum est, ut *BIRCA* inter antiquissimas Patriæ urbes referatur (*a*). Sedes suas subinde hic habuisse primos Reges nostros, cœli solique clementia invitatos, Annales passim docent (*b*). An vero delubra quædam in hac urbe illi erexerint, nusquam adsertum legimus. Quid? Quod probabile admodum sit, Bircenses more veterum Gothorum, quem describit *MESSENIUS* (*c*) in præcellis montium jugis sub dio *Sacra* sua peregisse (*d*). Cum itaque eximia quædam Tempia sub paganismo non haberent, cultus quoque Idololatricus & vitæ superstitiones animis eorum minus profunde & tenaciter in hærebant. Deinde *Birca* tempore, quo floruit, opulentissima fuit civitas atque commerciis, quæ non solum cum vicinis, verum etiam cum exteris populis exercebat, maxime intenta (*e*); unde etiam ex genio & vitæ genere horum civium satis colligebantur primi *Evangeli* præcones, in septemtrio-

nem destinati, se Bircæ potissimum securitatem obtenturos, provinciamque sibi demandatam feliciter administraturos. Hac mente Bircam proficiscitur ANSGARIUS Monachus Ord. Bened. Corbejæ circa A. C. 829; ubi coram Rege BERONE amplissimaque civium corona sic verba fecit, ut multi, abjurato gentilismo, sacris Christianis se initiari paterentur. In his fuerunt & Rex ipse & ejus amicus HERIGARIUS, urbis Bircensis præfectus, qui primum templum, Christiano cultui dicatum, extruendum curavit (f). Mireremur hic Divinam Providentiam, quæ multis modis sese conspiciendam præbuit. Religioni Christianæ egregie fuit consultum, partim quod non Rex sed quidam ex proceribus templum hoc extruxerit, quippe alias ita exasperari potuerunt Ethnicorum pectora, ut nova indies moliri non dubitassent, modo novam extirparent religionem, partim quod in hac potissimum urbe sacra Christiana annuntianda curaverit. Cum enim in centro veluti totius regni sita esset, frequentiaque cum vicinis exerceret commercia, fieri certe aliter non potuit, quam ut sonus eorum ad finitimas pertingeret gentes. Et licet post discessum Ansgarii & obitum Herigarii hanc religionem negligerent Bircenses; hoc tamen non levitati Bircensium, sed defectui ministrorum verbi erit tribuendum, immo benignissimum Numen post breves has Evangelii per nostras oras eclipses, pleniorum illis deinceps misit lucem.

(a) Vid. *Erici Upsalensis Chronicon Lib. 1. p. 38.* (b) Hinc KRANTZIUS illam appellat Svedici regni caput, vid. *Metrop. Libr. 3.*

Cap. 6. (c) vid. *Scandia illustrata Tom. I. p. 2.* (d) Confr. *Dissert. Joh. MEHMERI de Birca Part. I. p. 14.* (e) vid. *HARDORPHII præfat. ad Legem Bircaensem.* (f) Confr. *REMB. in vita Ansgar. Cap. 17.*

§. III.

Bircam relinquentes in vicinam urbem, SIGTUNAM, nos conferimus, & situs amœnitate & portus commoditate quondam celebrem. Ad hanc igitur Othinus ejusque commilitones appulerunt, atque eximium quoddam Templum in honorem & cultum Deorum gentilium exstruendum curarunt(a). Enimvero cum oppidum hoc piratarum atque temerariorum hostium insultibus admodum pateret, YNGVE FREIJUS, postquam ad gubernacula Regni Svethici pervenit, consensu Senatus, Druidas, quos Drottar appellarunt Veteres, ordinavit, atque universi populi sedem imperii constituit Upsaliam, & avita Sacra in templo magnifico hic exstructo peragi jussit(b). Duplicem ita & quidem fatis gravem jacturam tam per absentiam Regis Procerumque regni, quam per Deorum cultum alibi translatum fecerunt Sigtunenses, civitasque illorum a pristino flore sensim sensimque defecit. Verum Providentia Divina, quæ fata nostra e longinquo disponit, atque ex incommodis maxima sæpenumero nobis parat commoda, hac ratione Sigtunensibus primum, & deinde aliis vicinis gentibus viam paravit, ad Evangelii cognitionem perveniendi. Cum enim tam Rex, summus etiam illo tempore Sacrorum Antistes, quam Druides, qui illius auspiciis cultum Numinis paganicum tuerentur

& promoverent, jam abessent, factum est, ut Sigtunenses in Idololatria sua magis magisque frigescerent, saltem eandem minus acriter postmodum defenderent. Quamobrem etiam non solum ANSGARIUS (c), sed & ceteri Evangelii præcones, qui in Septemtrionem pervenerunt, a Sigtunæ incolis bene excepti, apud illos aliquamdiu commorati, ipsos a pristinis superstitionibus ad meliorem frugem non infelici certe successu reducere sunt conati. Etenim non solum civium plurimi, sed etiam Reges maximi novis sacris sese imbui sunt passi, imbutique constanter adeo in eisdem permanserunt, ut *Christianissimorum* (d) quoque titulo insigniri meruerint. Habuisse igitur Sigtunenses circa initia Religionis Christianæ, illis annunciata, templa quædam, tacentibus licet nostris Annalibus, non absque maxima veri specie adferitur (e); Templum tamen majus seu Cathedrale demum A. C. MLXIV circiter, sedente ad gubernacula regni Suethici STENKILLO, qui sumtus in hanc ædem fecit, acceperunt (f). Præcipua tamen sua incrementa debet ADALVARDO II. Episcopo Sigtunensi (g), qui cum ex prima missa, heic loeorum celebrata, LXX marcas unciales puri argenti, quæ magna satis tunc erat pecuniæ summa (h), collegisset, ipsam templo consummando liberaliter impendere pro eo, quo flagrabat, religionis propagandæ studio non dubitavit (i). Sic ad justum fastigium celeriter pervenit atque a S. PETRO nuncupatum fuit. Post hoc autem tempus non solum Sigtunenses, sed insuper exteri templa in hac urbe ad sacra per-

peragenda exstruxerunt (k). Miremur igitur providam Numinis curam hic quoque conspicuam. Cum enim Sigtunam ex Dania, Norvegia, Sembia, Slavonia, Britannia & singulis fere Svethiæ provinciis homines commerciorum gratia frequenter convenirent, non solum Christianos Doctores facile acceperunt, verum & hinc per reliquas regiones Christiana religio propagari potuit, cum templum spatiosum haberent incolæ, in quo Sacra proponebantur dogmata, & ubi concionibus publicis interesse ne quidem amabilis Princeps dedignabatur (l).

(a) Vid. *SIURLONIDIS Heims-Kringla Tom. I. p. m. 6.* (b) Vid. *Libri modo cit. p. 12.* (c) Hic constituit GAUBERTUM primum Episcopum Sigtunensem, illumque Simonem appellavit, vid. *WALLINI Sigtuna Stans & cadens P. II. p. 210.* (d) Et OLAVUS SKOTTKONUNG & alii Principes Svethici dicti sunt Christianissimi. (e) Confr. *WALLIN L. cit. p. 224.* (f) Vid. *MESSENI Chronicon Episcop. p. 13.* (g) vid. *ADAM. BREMENSIS in Hist. Eccles. Lib. IV. Cap. 43.* (h) Marca puri argenti continebat octo uncias seu octo thaleros imperiales, adeoque reditus hujus missæ fuerunt DLX. thaleri imperiales. Quicumque igitur consideraverit insignia prædia ante sesquiseculum centum imperialibus comparari potuisse, nã ille fatebitur magnam omnino hanc fuisse summam. (i) Hoc ex *M. tis Palmshjöldianis colligit Wallinus p. 223.* (k) vid. *WALLIN. p. 225.* (l) Sigtunam ex veteri loco in alium, haud procul inde dissitum, fuisse translatum in confesso est. Causam hujus mutationis tam hostiles impetus, quam majorem facilitatem Christianis Sacris operandi, cum vetera monumenta idololatrica absentes e conspectu gentilium, existimat *VERELIUS in Not. ad Herw. Histor. p. 84.* Quod si verum, novum Providentiæ Divinæ argumentum circa præsens negotium nobis suppeditatur.

§. IV. Valeat gratissima Uplandia, quæ nos aliquam-
 diu tenuit, in Gothiæ enim regnum, præcipue ve-
 ro in occidentalem ejus partem, nos conferemus.
 Habuerunt quidem hujus incolæ olim delubra non-
 nulla, in quibus cultus idololatricus peragebatur, ceu
 perquam verisimile judicant Historici (a); sed quod
 in magnis Dei beneficiis omnino ponendum, illu-
 stribus destituebantur, quamobrem etiam avitarum
 superstitionum non admodum tenaces fuerunt. Dein-
 de est notandum, quod antiquissimis temporibus fre-
 quentia Westro-Gothis cum Norvagiis intercesserint
 commercia, quibus vicinia locorum favebat. Cum
 itaque aurora quædam Lucis Evangelicæ sæculis VIII
 & IX Norvagiis exorta fuisset, hujus quoque radiis
 sensim sensimque collustrari cœperunt rura Westro-Go-
 thica. Auctus vero potissimum fuit splendor Religionis
 Christianæ in his oris, cum RAGWALDUS ULFSO-
 NIUS, Westro-Gothiæ Jarlus, idemque magnæ om-
 nino inter suos auctoritatis vir, in matrimonium
 obtinuerat INGEBURGEM, Regis Norvagiæ OLAVI
 TRYGGVASSONII Sororem, qua occasione plures præ-
 cones nacta est occidentalis Gothia (b). Horum autem
 numerus post cladem & cædem TRYGGVASSONII
 valde crevit; siquidem Sacerdotes, Norvagia profu-
 gos, in suam tutelam recepit OLAVUS SKOTTKO-
 NUNG. Cum vero probe videret, quod in pericu-
 lo esset, si Christiana Sacra, quibus se devoverat,
 palam profiteretur Upsaliæ, in Westro-Gothiam sese
 contulit, ubi ab Episcopo SIGURDO (c) lavacro

Baptismi in fonte Hufabyensi initiatus, arcem quam hic habuit, in Templum Cathedrale convertit (d); quod proinde, si antiquitatem spectemus, ceteris fere omnibus palmam reddit dubiam. Quamvis reliqua momenta plane reticeant annales. vel hinc tamen occasio nobis suppeditatur, Divinam agnoscendi Providentiam. Si igitur situs habeamus rationem, Templum Hufabyense in umbilico quasi Westro-Gothicæ & quidem in eo loco, ubi faultrix Natura dotes gratissimas plena manu dispensavit, fuit exstructum, adeo ut cives absque multis ambagibus & periculosis itineribus huc pervenire, luce Evangelica frui, & acceptos illius radios quaquaversum deinde dispergere possent. Præterea cum Rex ipse, quem circa imperii auspicia summo amore prosequerentur cives, non dubitaret pretiosissimam, quam ea tempestate in his oris possidebat, arcem veri Numinis cultui impendere, grandi hoc exemplo magis, quam acutissimis argumentis Westro-Gothorum pectora ita inflammabantur, ut constantiam illius æmulari, nec non Zelo ejus in Christianismo promovendo morem gerere discuperent. Nec a veri specie abhorret, in hoc templo omnia tranquille fuisse peracta, cum nefas duxerint hi incolæ, ædificium, cui Rex sæpe interesset, quo demum cunque modo violare.

(a) Mentionem quidem facit *ODDO MONACHUS* in *Histor. Olavi Tryggvassonii* Cap. 12. p. m. 39, Templi cujusdam Westro-Gothici, Thoroni olim dicati, sed cum Historici Patriæ antiquiores illud ignorent. faciles credimus, illud minus celebre fuisse, quamvis Deorum imaginibus scatuiffe perhibeat

beatur. (b) Vid *DALINI Hist. Patrie Tom. I. p. m. 591.* (c) **SIGURDUM**, **SIGVARDUM** seu **SIGFRIDUM** hunc distinguendum esse ab alio **SIGFRIDO**, Archidiacono Eboracensi, qui aliquot lustris serius in Septentrionem venit, atque primus Ecclesie Vexionensis Præsul constitutus fuit, existimat *DALINUS Libr. 6. l. 6. c. 1. c. 1.* Cui adde *RHYZELII Episcoposcopie Præfation. p. 7.* (d) Hoc tam ex antiquis monumentis, quam ex ipsa Templi structura colligit *DIGELIUS in Dissert. de Husaby p. 10.*

§. V.

Erat arx illa *Husabyensis*, cujus in §. IV. mentionem fecimus, campestris tantum atque in delectationem Regum nostrorum primum adornata, sicut variis probari posset argumentis, si modo id nunc ageremus; sedem autem imperii circa initia Christianismi *SKARÆ*(a) frequenter habuerunt. Voluit igitur *OLAVUS SKOTTKONUNG* sacris Christianis in arce *Husabyensi* potissimum initiari, ut ex hac, tanquam e specula, genium Westro-Gothorum exploraret. Cumque animadverteret, cives suos eandem Religionem sine strepitu & murmure libenter amplecti, *Skaram* haud ita multo post sese contulit, ibique cum alia egregia præstitit, tum imprimis fundamenta templi, quod postmodum Cathedrale evasit, tunc ponenda curavit (b). Operis vero tam magnitudo quam præstantia impedivisse videntur, quominus illud adeo celeriter perfici potuerit (c). Namque, ut notum ponimus, parietes hujus templi, quod inter spatiosissima merito est referendum, ex lapidibus probe exasciatis atque edolatis constant,

qui insuper, ut multi perhibent, non ex montibus Westro-Gothicis, sed ex Norvagicis fuerunt eruti, ibique in justam formam affabre elaborati, antequam *skaram* sunt transvecti. Quam quidem opinionem si admittamus, admittendam vero ipsam esse, plura sunt quæ suadent, non satis admirari possumus, tam quomodo in illa ætate, qua machinarum ad effringendos durissimos lapides, eosdemque rite aptandos necessariorum copia destituebantur nostri, ad regulam tamen ipsos effllexerint, quam unde opes tunc collegerint, quæ partim materiæ ex regione tunc temporis parum amica (*d*) transferendæ, partim etiam magnificæ hujus ædis constructioni suffecerint. Nec minus in admirationem rapimur, dum tanti operis nullam vel saltem exspectatione minorem fieri in annalibus mentionem reperimus. Hoc certe indicio est, omnia sedate & sine magno discrimine aut molestiarum sensu a civibus fuisse peracta, nec hic contigisse, quod in Pyramidibus Ægyptiacis, quas *Regum pecuniæ otiosam & stultam ostentationem* haud inepte appellat PLINIUS (*e*), in quarum una conficienda plura hominum millia esse absunta perhibent: siquidem hæc mortalium est consuetudo, ut infelices casus adcuratius quam felices posteris exponant. Præcipuam vero meretur admirationem, quod non solum templo sæpius dicto operam impenderit Westro-Gothi, sed quod plurima alia, eademque satis nitida, intra breve temporis spatium extruxerint; adeo ut multitudo illorum jam sæculo XI numero annorum a natiuitate Salvatoris præteritorum æqua-

sup
ret

ret, si illum non superaret (f). Quo minus autem in his moliminibus consueta mortalium industria ratio sibi constat, eo certe magis convenit, potentem Numinis curam, in eisdem conspicuam, debita admiratione prosequi.

(a) Occasionem migrationis OLAVI in Westro-Gothiam ex *Adamo Bremensi* hanc adfert *Messenius in Scand. illustr. Tom. 1. p. 76 § 77*: "Quam (subversionem scilicet delubri Upsalensis) subodorantes & metuentes pagani, obsecrant Regem, ut aliam pro arbitrio eligat regionem in Svecia vel in Gothia, Christianorum idoneam commorationi, nec idola subverteret Upsalensis vel aliquem coegeret invitum ad Sacra suscipienda peregrina. Illorum potro consentit precibus Olavus, rebellionem subveritus, & Westro-Gothiam eligit, urbemque pro metropoli Scarinam." (b) Vid. *SPEGEL in Histor. Eccles. Part. 1. p. m. 6.* (c) Scilicet consecratio hujus templi integro seculo post ejus foundationem facta est ab Episcopo OEDGRI-MERO, Vid. *E. BENZELII Monum. Ecclesiast. Svecio-Gorb. p. 74.* (a) Vid. *DALINI Hist. Tom. 1. p. m. 51.* (e) Confr. *Hist. Natur. L. 36. cap. 12.* (f) THURGOTHUS prædicationi se accingens, multos Westro-Gothorum ad ovile Christi pertraxit, tantumque cepit ibi Religio incrementum Christiana, ut post decennium MC per Westro-Gothiam constructa viderentur passim Ecclesia. Unde nusquam in Scandia, etiam hodie tot conspiciuntur templa, quot in Westro-Gothia, vid. *MESSENI Libr. cit. p. m. 78.*

§. VI.

Quamvis UPSALIA, ut in Uplandiam tevertamur, inter primas urbes constituta fuerit, nimis tamen sero cives ejus a detestando cultu idololatræ ad Christiana Sacra perducere potuerunt; cujus præcipuam causam existimamus fuisse Templum illud valde splendidum & donis Majorum adfatim locupletatum Upsaliæ extructum, in quo *Thorerus*, *O-*

ethius atque *Frigga* impense colebantur, quodque ADAMUS BREMENSIS *Caput barbaricae superstitionis* appellat (a). Hoc prius erat demoliendum, quam de stabili sede in hac urbe sibi gratulari posset Christiana Religio. Violentas igitur manus eidem inferre sapius tentarunt Episcopi, pietatis Zelo ferventes; conamina tamen iterum iterumque differre sunt coacti, Svethiæ Regibus intempestivum illorum ardorem prudentiæ frigore resinguentibus. Tandem vero sub INGONE, Stenkilii filio, delubrum hoc, ut videtur, funditus delerum fuit (b). Non sic tamen statim, faucibus adhuc Suecorum præcordiis, sed aliquanto post, primum templum Christianum acceperunt Upsalenses, quod in eodem loco, ubi vetus steterat Fanum, extructum atque Sacro Sanctæ Trinitati dicatum fuit. Quare ERICUS OLAVI: *in loco illo famoso & celebri, ubi trium Deorum cultus & templum sub gentilitatis decursu floruerat, extirpata & eliminata omni idololatria spurcitate adificata est Ecclesia beatissima TRINITATIS. Sic ex iniquo principio salubris conflatæ est Religio* (c). Quis quæso, nisi cui fides forte in oculis est, non videt, hoc absque singulari Dei Providentia haudquidquam factum esse. Ut vero Suecorum animi Sacris Christianis magis magisque adveserent, Templum majus & quidem Cathedrale, extra urbem tamen, extruendum curarunt Reges nostri, ut sic majori tranquillitate pietati studere pars civium sincera posset, nec paganorum, quorum haud exiguus etiamnum fuit numerus, exulcerarent pectora. Atque hoc est illud templum, quod veteris Upsaliæ nomine insignitur (d). Demum postquam Christiana Religio altiores in patria egisset radices splendidius templum Upsaliæ extrui cœpit, atque ut operis magnificentiæ nihil deesset, marmorea ejusdem fundamenta ponenda curavit SVERKERUS, Kolonis filius, Anno Chr. MCXLI (e). Hujus extructionem omni studio promovit ERICUS Sanctus, an vero illud consummaverit, multa multi disputant (f), quam controversiam nostram non fa-

simus. Cogitemus potius quam turbulenta hac aetate fuerint tempora, Suecis partim & Gothis acriter inter se contendentibus, ubinam Regni Archi-Episcopus sedem suam haberet, partim Principibus gravissimis bellis tam internis quam externis distractis, ut pias Pontificum Romanorum fraudes in emungendis grandibus pecuniarum summis reticamus, quibus rite uti debet pensatis fatendum omnino erit, Providentiam Divinam cum in Religione Christiana conservanda, tum circa destructionem Templorum nostrorum admodum fuisse conspicuam.

(a) Vid. *Ejusdem Chorograph. Scandinavia.* (b) vid. *DALINI Histor. Tom. II. p. m. 33.* (c) vid. *ERICI OLAVI Histor. Suecorum Goth. Lib. I.* (d) Confr. *SCHEFFERI Upsal. p. m. 155. seq.* (e) vid. *MESSENI Sycepent. Cap. VII.* (f) vid. *SCHEFFER. Lib. cit. p. 169. & PERINGSKIOELDII Monumenta Uplandica Lib. I. p. 159.*

§. VII.

Paucis adhuc circa calcem opellæ nostræ examinabimus quaestionem, quam occasione illorum, quæ in medium attulimus, quis forte proponere possit. Scilicet cum nonnulli in Suethia dentur provinciae, quæ multo pluribus gaudent templis, quam quæ ad Religionem & conservandam & propagandam sunt necessaria, dubium laboriri cuiquam posset, annon conlutum foret, quædam horum, longa imprimis vetustate fatiscientia, sensim sensimque demoliri? Adfirmativa sententiæ cum alia, tum hæ præcipue rationes prætendi possent, 1.º quod hæ ipsa templa non sine magnis sumptibus, quotannis faciendis, facta tractaque conservari queant. 2.º Quod Ministrorum verbi vires præter necessitatem nimis atque interdum inutili labore exhauriantur, qui bis immo ter eandem vel aliam concionem quavis Die Dominica in diversis locis & quidem sæpe coram eodem populo habere egerunt, quod plane supervacaneum censetur. Enimvero quantumvis fortia hæ videantur argumenta, robor tamen eorum aliis convelli potest rationibus. Fateor, fuit quosdam requiri ad templa conservanda, qui tamen, dum inter singulos dividuntur auditores, perquam modici evadunt, sicut quisque pietatis amans symbolam quandam his usibus hæud ægre impendet. Sortem Ministrorum verbi Divini satis molestam esse non diffitemur, sed vix conqueri possunt, siquidem in civitate omnia munera sunt ea æquitate instituta, ut præmia & stipendia sint laboribus exantlandis proportionata. Deinde circa con-

fructuonem Ecclesiarum pactum, saltem tacitum, inter Ministros verbi Divini
 & Auditores inuicem fuisse intelligitur, vi cuius illi cultui Divino in commo-
 dum & felicitatem horum iugiter vacabunt, hi autem illorum necessitatibus,
 quarum curam negotiorum maximi momenti rationes suscipere lubinde nega-
 rent, prospicient; a quo pacto sine alterius consensu nemo resilire potest.
 Adde, quod in Ecclesiis maioribus plures quoque sint Ministri, inter quos
 pensata & curæ distribuuntur, ut occasiones querelarum ita præcidantur.
 Porro depravatam hominis naturam ac iudicem qui in memoriam sibi
 revocaverit, non a se esse videbit, si unam eandemque doctrinam pluri-
 bus vicibus sibi proponitam audierit. Nam eorū humanum iteratis crebris-
 que admonitionibus tanto melius ad poenitentiam de malis ante actis, & ad vi-
 tam emendationem permovebitur. Hoc in vicem responsionis ad proposita
 argumenta monuisse sufficiat; quod vero insuper parum æquum esset, tem-
 pla, quæ superflua videntur, demoliri, paucis ostendemus. Fateor equidem,
 Majores nostros rationibus nequaquam idoneis interdum commotos, scilicet
 ut his operibus æternam promererentur salutem, splendida existasse tem-
 pla, pietati tamen suæ ita se consuete existimantur. Quis quæso dicat,
 quod hanc virtutem magis apposite declarent, qui aedes sacras, quæ a mul-
 tis retro sæculis cultus publici adminicula plane eximia fuerunt & sine quibus
 incrementa Evangelicæ Religionis tardius apud nos processerant, destructas
 euperent? Quid conferent simpliciores, dum audirent Romanenses sua ædifi-
 casse templa & viderent Evangelicos numerum eorum immoquere velle? Pro-
 fecto facile crederent, cultui Divino frigus irrepsisse, si quis talia meditaretur,
 quæ ne hostis quidem absque crimine læsæ humanitatis moliri semper auderet.
 Pone ulterius aliquot jam templa ex industria dirui, possunt infortuniis qui-
 busvis alia brevi post parenti lubire sortem, quos casus benignissimum Numen
 elementer avertat; quod tamen si fiat, quot & provinciæ ornamenta & re-
 ligio nostra desideraret palladia? Retineamus igitur & sollicitè conservemus
 Tempia nostra, probitatis humanæ luculentos indices atque Providentiæ Di-
 vine admiranda specula. Pedem vero eum hic figere cogamur, ex intimis
 animi præcordiis vox fundimus calidissima, velit Summum Numen, qua
 hæctenus, in posterum quoque nos dignari provida cura, ut laudes
 Ejus in templis nostris inchoatas tandem in cœlesti templo
 Angelicis mixti choris sine fine celebremus,

